بۆشایی گوتاری شیعر
لە دەقی (ئۆدیسیۆس نێرە یان مێیە؟)ی
(ع. ع. یوسف) دا

غازی حەسەن

ماجستێر لە زمانی کوردی زانکۆی سۆران

پێشەکی

۱-۰ گرنگی بابەتەکە

گەڕان و دۆزینەوەی بۆشایی (البیاض/ بەیاز)، لەنێو دەقی شیعر، یان گوتاردا پێویستی بەوردبوونەوەیەکی قووڵ هەیە. ئەو بۆشاییانەی لەنێو دەقدا وەکو تەکنیک و شێوە و ڕوخسار، هەروەها نێوەڕۆک و واتا و مەبەست بەکارهێنران لەشێوەی گوتن و دەربڕین و واتا و جوولاندنی عەقڵ و مەبەست، ئەمەش پەیوەستە بە شیکردنەوەی پراگماتیکی و دەسەڵاتی زمان لە بەدیهێنانی وێنەیەکی فکری و بیرکردنەوەی جدی لە دەقی شیعر و جوولاندنی توانا و عەقڵی خوێنەر و چۆنیەتی ڕاپەڕاندنی کردە قسە لە بەدیهێنانی بۆشایی لەنێو گوتاری شیعردا.

۲-۰ کەرەستە و سنووری لێکۆڵینەوە

لەم لێکۆڵینەوەیەدا دەقی شیعری "ئۆدیسیۆس نێرە یان مێیە؟"ی (ع. ع. یوسف) شی دەکەینەوە، کە ئاراستەکانی ئەم بنەمایانەی تێدا بەرجەستەیە، کە ئێمە لە لێکۆڵینەوەکەماندا پشتی پێ دەبەستین.

۳-۰ ڕێبازی لێکۆڵینەوە

ڕێبازی وەسفی شیکاری پەیڕەو کراوە، بەپشت بەستن بە کردە قسە وەکو بەشێک لە زانستی پراگماتیکدا.

٤-٠ گرفتەکانی بەردەم لێکۆڵینەوە

بابەتێکی نوێ و تازەیە لەنێو زمانی کوردیدا، نەبوونی سەرچاوە بەزمانی کوردی، لەم لێکۆڵینەوەیەدا لەبارەی بۆشایی هزری کارمان کردووە، نەک فۆرم، ئەمەش هانمان دەدات بەدوای وێنە و هزر و دەربڕین و تێفکریندا بگەڕێین.

٥-٠ بەشەکانی لێکۆڵینەوە

لێکۆڵینەوەکە لە دوو بەش پێکدێت. کە بریتییە لەلایەنی تیۆری دەربارەی (بۆشایی/ بەیاز) و ئەرکی زمان و گوتار و کردە قسە. بەشی دووەم بریتییە لەشیکردنەوەی پراکتیکی هەندێک دەقی شیعریی (ع.ع. یوسف)، بەپێی ئەو کۆد و ڕێسایانە بۆ شیکاری بۆشایی لەنێو دەقی گوتاری شیعردا بەرجەستەیە.

بەشی یەکەم

١-١ زمانی شیعر

زمانی شیعر بەشێوەیەکی گشتی جیاوازە لەگەڵ زمانی زانستەکانی دیکە، شیعر بەهۆی زمانەکەیەوە تایبەتمەندی لە وێنە و هزر و ڕووداو و گێڕانەوە و هەتا تەکنیکی نووسیندا هەیە. زمان وەکو دەسەڵات و هێز دەقەکە دروست دەکات، ئەمەش بۆتە سەرچاوە بۆ دروستبوونی "بۆشایی لە گوتاری شیعر"دا.

زمان کاریگەری لەسەر واتاکان و شێوەی ڕێکخستنی گوتن و ڕستەکان و تەنیا دەربڕینی دەنگەکان و ئاوازەکەشی دەبێت، هەروەها خوێندنەوە و بوارەکانی دەربڕینیشی تێدا نوێ دەکاتەوە. (محمد شداد الحراق، ٢٠١١، (http://www.diwanalarab.com/%D8%A7%D9%).

شاعیر زمان لەپێناو بەدیهێنانی مەبەستێک بەکاردەهێنێت، لە دروستکردنی (بۆشایی/ بەیازەکان)دا مەبەستێکی هوشیارانەی هەیە و بەوریاییەوە لەپێناو دروستکردنی واتا و واتای پشت واتاکان ئامانجەکانی دادەڕێژێت.

(ع.ع. یوسف) یەکێکە لەو شاعیرانەی بەمەبەست بۆشایی لەنێوان دەنگێک و دەنگێک، پیتێک و پیتێک و بڕگە و وشەیەک لەنێو یەک ڕستەدا، تەنیا بۆشایی لەنێوان وشەیەک و پەرەگرافێک، بۆشایی لەنێوان وێنەیەکی شیعری و بیرکردنەوەی خوێنەرەکانی دروست دەکات.

١-٢ گوتار

گەلێک پێناسەی جودا بۆ گوتار لەزمانە جیاکان کراوە، بەشێوەیەکی گشتی (گوتار/ الخطاب/Discourse) پەیوەندی بەگوتن و قسەکردنەوە هەیە. گوتار قسەیەکی مەبەستداری ئاراستەکراوە لەلایەن (من، ئێمە)وە بۆ وەرگری گوتارەکە (تۆ، ئێوە، ئەو ئەوان)، بۆ ئەوەی لە مەبەستە ئاشکرا و ڕاستەوخۆکە، یان خوازەکە، یان خستنەڕوویێکی نێو دەقی گوتارەکە تێبگەن، کە قسەکردنێکە بۆ پەیوەندیکردن. (د. محمود عکاشة، ٢٠١٤، ١٧).

لەدۆخی دووەمدا، کە پەیوەندی بە باسەکەی ئێمەوە (بەیاز، بۆشایی) هەیە، گەلێک ڕەگەزی شاراوە و دەربڕینی نادیار و خوازە و واتای هەمە لایەنە و فرەیی و خواستن و دووبارە و ڕەوانبێژی و پاساوهێنانەوە و پرسیار و هەواڵ و مەبەستی نادیار لەنێو دەقی شیعردا لەخۆ دەگرێت.

لەم سەردەمەدا دەقی نووسراو، چاپ و وشەکان بەشێوەیەکی زۆر توند دەخاتە بۆشاییەک، نووسین بەدرێژایی مێژوو ئەمەی کردووە. دەق دەنگ و وێنە دەگرێتەوە. (والترچ . اونج، عالم المعرفة ،١٩٩٤، ١٧٩- ١٨٢). کاتێک شیعر لەگوتنەوە دەگوازرێتەوە بۆ دەقێکی نووسین، لەئەنجامدا بۆشایی لەنێوان وشەکان، پرسیار و ڕستەی تەواو نەکراوەکان بەئامانجی بەدیهێنانی پرسیار و بۆشایی بەکاردێت.

١-٣ بۆشایی (بەیاز) و ئەرکەکانی لەنێو گوتاری شیعردا

(بەیاز/ البیاض) وشەیەکی عەرەبییە لە کۆندا لەنێو دەقی نووسراودا بەکارهێنراوە، لە کوردیدا بۆشاییمان بەرانبەری بەکارهێناوە، کە لەڕووی کارەکی و واتاییەوە لەنێو دەقدا مەبەستی بەدیهێنانی ئەو بۆشاییە، کە نووسەر بەئامانج و مەبەستێکی دیاریکراو بەکاری دەهێنێت. هەمان شت لەزمانی ئینگلیزی پێی دەگوترێت (Gutter). (Megan Dowd Lambert, 2015, p 124-126)، هەروەها لە دەقی گوتارێکی نووسراودا ئەو بۆشاییانە دەگرێتەوە، کە ئاوازەی بینراو بەدی دەهێنێت، لەڕێگەی دروستکردنی دەق لەسەر کاغەزدا. (مجموعة، ٢٠٠٨، ١٤٦).

دەکرێت بەشێوەیەکی دیکە وەکو (ڤۆلتێر) دەڵێت "تهێنی بوونت، بەرپرس دەبێت لەبەرانبەر ئەو هەموو شتەی دەیڵێیت" (Paule LaRocque, 2003, 124). ئەگەر لە ڕوانگەیەکی زمانەوانی پشت بەو ڕێباز و بیرکردنەوەیە ببەستین، کە بڕوای بەو سەرەتایە هەیە "هەموو شتێک مەبێژە، یان بەلای کەمەوە ئێستا مەیبێژە". (Paule LaRocque, 2003, 124).

لە بوارێکی دیکەدا (مینسکی) تیۆرێک لەبارەی بوونی نیشانەی (....) لەنێو دەقدا باس دەکات ئەویش بریتییە لە بەکارهێنانی ئەو نیشانانە لەچوارچێوەی ڕێزماندا، کاتێک مرۆڤ ڕووبەڕووی شێوەیەکی نوێی لەم جۆرە (...) دەبێت، لە

یادگا و بیرهاتنەکانیدا چوارچێوەک ناو دەبات. ئەم چوارچێوەیەش بۆ بە خۆگونجاندن لەگەڵ واقیع ناو دەبرێت لەڕێگەی گۆڕانکاری بەپێی درێژەی پێویست لەنێو باسەکەدا. (براون و یول) ئاماژە بەوە دەکەن، کە (مینسکی) تیۆرەکەی پەرەپێداوە و لە بنەڕەتدا بایەخ بەدرککردنی بینراو و بیرهاتنەوە لەڕێگەی بینینەوە دەدات. (محمد الخطابی، ،١٩٩١، ٦٣).

ئاماژەمان بەوە کرد بۆشایی لەڕووی تەکنیکییەوە ئەو بەشە بەجێهێڵراوەیە، کە هیچی تێدا نەنووسراوە، یان لەشێوەی خاڵ بەدوای یەک دروستکراوە، یان لەکاتی درک پێکردندا هەست دەکرێت بۆشاییەکی نادیار هەیە و پێویستی بەوەڵام و پڕکردنەوە و تەواوکردن دەبێت، کە لەنێو دەقێکی نووسراو، یان گوتراو ، هەروەها وێنەدا بەجێ دەهێڵرێت، بەڵام لە بوارەکانی دیکەدا بریتییە لەو ئەنجامە نادیارەی، یان ئەو زانیارییە دیاریکراوە نادیارانەی پەیوەندییان بەڕووداو و کەسایەتی و کات و شوێنەوە هەیە، کە لەلایەن کەسێکی بزرەوە دەگێڕدرێتەوە. (محمد بن سليمان القويفلي، ١٤١٢ هجری).

هەندێکی دیکە بۆشایی بە(کردەیەکی گێڕانەوە) دەزانن، ئەمەش لەئەنجامی جیاکردنەوەی لەگەڵ بۆشاییەکی سپی جێهێڵراو دەردەکەوێت. (والتر چ. اونج، ١٩٩٤، ٢٣٢). (ڕۆبیر ئیسکاربیت) ئاماژەی پێکردووە خوێنەر هەمیشە لە هۆشی نووسەردا ئامادەیی هەیە. (رۆبیر ئیسکاربیت، ١٩٨٠، ١٣٦-١٣٧). ئەم ئامادەییەی خوێنەر بەواتای پڕکردنەوەی هەر بۆشاییەک و تەواوکردنی هەر دەقێک دێت، لە گوتاریشدا بەرهەم بێ بوونی ڕۆڵی نووسەر و خوێنەر بەشێوەیەکی یەکسان، کارێکی ناتەواوی گریمانەدار دەبێت.

بەدیهێنانی بۆشایی بێ خوێنەرێکی چالاک و کارا هیچ ئەنجامێکی ئەرێنی نابێت، (میشیل بوتور) دەڵێت نووسەر پێویستی زۆری بەخوێنەر هەیە، بۆ ئەوەی وەکو هاوبەشێک لەنووسیندا بەسەرکەوتنی بگەیەنێت. (وین بوث،١٩٩٤، ١٢٤). مەبەستمان لەو ئاماژانە ئەوەیە نێرەر لەکاتی گێڕانەوەی باسێکدا، پێویستی بەگوێگر و وەرگرێکی وریا و زیندوو دەبێت.

لە بۆشاییدا نێرەر لەنێو گوتارەکەیدا دەیەوێت کارێک لەڕێگەی پرسیارکردن و وروژاندنی عەقڵ لای وەرگرەکانییەوە ڕاپەڕێنێت. لەنێو دەقی گوتاردا ئەو بۆشاییەی دروست دەکرێت، ئامانجی ئەوەیە وەرگر بجوولێنێت بۆ ئەوەی بەدوای وەڵامی شتێکدا بگەڕێت، کە خودی وەرگرەکە بەپێی تێگەیشتن و لێکدانەوە و زانیاری و تێڕوانین و فکر و ئایدیۆلۆژیا و قەناعەتی خۆی پڕی دەکاتەوە.

بوارێکی دیکەی لێکدانەوەی بۆشایی لەنێو دەقدا پەیوەستە بەوێنەوە، (مێگان دۆود لامبێرت) لەبارەی بۆشایی لەنێو وێنە و هێڵکاری کتێبی منداڵان دەڵێت: پرسیم سەیری سەری ئەم کچە لەوێنەکەدا بکە، سەیری بەشی خوارەوەی وێنەکەش بکە، ئایا جەستەی کچەکە هەر ئەوەندەیە، کە لە وێنەکەدا دیارە و کۆتایی هاتووە، یان بەشێکی دیکەی جەستەی هەیە و کەوتۆتە دەرەوەی وێنەکە. (Megan Dowed Lambert, 2015, 57). لەوێنەکەدا سەری کچێک کێشراوە و پشتی وێنەکە بۆشاییە و هیچی تێدانییە، بەڵام جەستەی هیچ دیارنییە.

کاتێک باسی (بۆشایی) لەنێو دەقێکدا دەکەین، مەبەستمان وروژاندنی پرسیارە ئاسایی و زهنییەکانە، وروژاندنی هەست و نەستە لەڕێگەی وێنەپرسیار و دەربڕینەپرسیار و سەرسامییەپرسیار و پرسیارەپرسیار و ڕاگەیاندنەپرسیار و وەسفەپرسیار و تەواونەکردنەپرسیار و فەرمانەپرسیار و حوکمەپرسیار و .... تاد. (ڕۆلان بارت) لە وەڵامی ئەو بۆچوونەی، کە مارکسییەکان پێیان وایە شێوە بەرپرسیارەتییە و نووسەر مولتەزیمە بەئەنجامی دەق، دەڵێت: زۆر بەسادەیی ئەرکی نووسین خستنەڕووی پرسیارە، نەک لەخودی نووسین وەڵامەکە بداتەوە و چارەسەریش بدۆزێتەوە..". (فرانک ایفرار، اریک تینە، ٢٠٠٠، ٤٤). دەق، پرسیار واتە (بۆشایی/ بیاض) ێک لەئاست و جۆر و شێوازی جودا دروست دەکات، ئەوە خوێنەرە بەدوای وەڵامەکەدا دەگەڕێت، نەک خودی دەقە نووسراو و گوتراوەکە.

ئەوە ناڕوونی و ئاڵۆزی بەرهەمی ڕەمزی، تاکو دەگاتە فرەواتایی، وای لێهاتووە بێ سنوور بێت (فرانک ایفرار، اریک تینە، ٢٠٠٠، ١١٨). ئەمە لەنێو بۆشایی دەقیشدا دەتوانێت فرەواتایی ببێتە سەرەتایەکی دیکە بۆ بەدیهێنانی بۆشایی . (ع.ع. یوسف) دەڵێت:

خۆ لە زەمی نالی نین..... خاکێشە بگرین. (ع.ع.یوسف،٢٠٠٩، ٨٤)

واتای (خاکێشە) نامۆبوون و دوورکەوتنەوە و ئازاری دوورکەوتنە لە خاک و ئازاری ژیان لەسەر خاکێک، کە بەخۆیەوە ناگرێت، دوورە وڵاتی، نامۆبوون لەنێو وڵات و شتی دیکەش دەگرێتەوە. ئەگەر (نالی) لەدێڕی یەکەمدا نەبووایە (گەڕان بەدوای وەڵامی خاکێشە) فرە وەڵام و فرە بیرکردنەوە و فرە ڕەهەند دەبوو، هەرچەندە ئێستاش خوێنەر دەتوانێت لەگەڕان بەدوای وەڵامی (بۆچی و لەبەرچی و لەکوێ و چۆن و کەی و لەبەرچی خاکێشە)دا بگەڕێت، سەرباری گەڕان بەدوای (ئێمە) کێین؟ ئایا (خودی (نالی) و (ئێمەش) وەکو ئەومان لێهاتووە، یان خوێنەر دەتوانێت لەجیاتی (خاکێشە)، کە وشە و دەستەواژە و دەربڕینێکی تایبەتیی شاعیرە، ژمارەیەک واتا و مەبەست و شێوازی هاوشێوە و یەکسان بەوەسفی خاکێشەمان پێ ببەخشێت، لەوانە (ژان و ئازار و ئێش و ناخۆشی و سەریەشە و مەینەتی و سەرگەردانی و ئاوارەیی و دابڕان و دوورکەوتنە و ڕاکردن لە وڵات و پیشاندانی مەینەتییەکانی نالیی شاعیر و گێڕانەوەی ڕووداوێک و بەسەرهاتێک و وەسفێک، خۆ پێ چواندن و پێوانەکردن لەسەر شتی دیکە و هاوئازاری و هاودەردی... تاد) . بەپێی شیکردنەوەی کردە قسە هەندێک کردەی دیکەمان لەڕێگەی وشەی (خاکێشە) پیشان دەدرێت، لەوانە:

حوکمە: خاکێشان ئازاربەخش و ناخۆش و مەینەتە. **ئاگادارکردنەوەیە**: نالی لە ئاوارەیی ئێشانی دوورە خاکی هەبوو. **وەسفە:** وەسفی ئەوە دەکات، کە نالی تووشی خاکێشان بوو. **ڕەتکردنەوەیە:** لە زەمەنی ئەو نین، خاکێشە بگرین. **زانیارییە:** لە زەمەنی نالی خاکێشە هەبووە. **لێکچوواندن:** لێکچوواندن لەنێوان ئێمە و نالی. **کات و شوێن:** زەمەن و سەردەم و شوێن (دوێنێ و سەردەمی کۆن، سەردەمی ئێستا و ئەمڕۆ) . شوێنیش دوو کردەی جودامان پیشان دەدات، لەجیاتی ئەو بین، یان خاک و جوگرافیا دەگرێتەوە. **سەلماندن:** کردەی سەلماندنی تێدایە، کە خاکێشە لەکاتی نالی هەبووە. **ڕەخنە:** بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ ڕەخنە دەگرێت و کردەی پیشاندان و بەراورد لەڕێگەی ڕەخنەکەوە ڕادەپەڕێنێت. **جەختکردنەوەیە:** کردەی جەختکردنەوەی تێدایە، کە بەراوردی هەردوو سەردەم بەخاکێشان دەکات.

لە پرۆسەی بەرهەمهێنانی بۆشایی لەنێو هەر دەقێکدا مەبەست و ئامانجی سەرەکی بەدیهێنانی خوێنەرێکی چالاکە بۆ ئەوەی وەڵامی پرسیارەکان بدۆزێتەوە و لای خۆی بەشێوەیەکی زهنی، یان لەشێوەی دەقێکی نوێدا دەقەکە سەرلەنوێ بەرهەم بهێنێتەوە.

١-٤ بەرگ و ناوونیشان و بۆشایی

(ع.ع. یوسف) لەسەر ئەو بنەمایە لە ناوونیشانی دەقە شیعرەکەیدا نووسیویەتی (ئۆدیسیۆس نێرە یان مێیە؟) لە بەرگی یەکەمی دەقە شیعرەکەیەوە پرسیارێکی کاکلداری بێ کۆتایی لەپێناو دروستکردنی پرۆسەی بیرکردنەوەی لای خوێنەرەکانی دروست کردووە. کورد گوتەنی (من دەڵێم نێرە و ئەو دەڵێت بیدۆشە!!)، (زەمانێکە باسی ڕۆستەم دەکات، تازە دەڵێت ڕۆستەم نێرە، یان مێ؟. (ع.ع. یوسف، ٢٠٠٩، ١٠). جارێکی دیکە لەپێناوی دروستکردنی وێنەیەکی پڕاوپڕ لە بۆشایی، هەمان شتی ناوونیشانی یەکێک لە شیعرەکانیشی.

لەنێوان کەسەکە و سیفەتی کەسەکە بەشێوەی (...) بۆشاییەکی بیرکردنەوەی بەخوێنەر داوە، دواتر لەشێوەی هێمای (؟) و (!) بۆشاییەکی دیکەی بیرکردنەوەی بەخوێنەر بەخشیوە. بۆشایی یەکەم وەکو شێوە دەربڕاوە، لەدۆخی دووەمدا بۆشاییەکە لەشێوەی هزری و بیرکردنەوە و واتایەکی فکری و دەروونی دەردەکەوێت.

لە ناوونیشانێکی دیکەدا دەڵێت: "بەندە لە ڕابردوو ئیستە و ئاییندە". شاعیر بەردەوام لە ناوونیشاندا پرسیار و وێنەپرسیارێک دەورووژێنێت، (خۆی) لە سێ کاتی جودا پیشان دەدات، بەڵام چی و بۆچی و لەبەرچی و چۆن و لەکوێ و کێ و کەی و چ؟ ئەمە پێویستە خوێنەر بیری لێبکاتەوە. مەبەستمان ئەوەیە ئەم دەقە گوتارە شیعرییانە، یەکسانی و هاوبەشی لەنێوان دەقنووس و خوێنەرەکانی دروست دەکەن، دەرفەت بەخوێنەرەکانیان دەدەن دەقەکە (بەشێوەیەکی چالاک بخوێننەوە، بیری لێبکەنەوە و بەرهەمی بهێننەوە).

له ناوونیشانی (فۆتۆگرافی نووسەر به جغارەوە، (ع.ع.یوسف، ٢٠٠٩، ٩٧) جارێکی دیکه شاعیر بۆشاییه وێنەیەکی دروستکردووه، بەقووڵی بیری لێ دەکەمەوە (فۆتۆگرافی نووسەر) بەتەنیا چی دەگەیەنێت و (نووسەر بەجغارەوە) چی دەگەیەنێت، ئایا فۆتۆگرافەکە (ی) خاوەندرایەتی چۆته سەر و بۆته موڵکی نووسەرەکە، یان (به جغارەوە) چی دەگەیەنێت؟. هەموو ئەو دەربڕینانه دەکرێت واتایەکی تایبەت و له هەمان کاتدا گشتیمان پێبدەن. بەسەر یەکەوە ئەم ڕسته وێنه لەخۆگره بۆشاییەکی لەخۆگرتووە (فۆتۆگرافەکە چییه، کێیه، کاری چییه و دەیەوێت چ بکات..). له(کوێ و کەی) ئەم سیفەتەی پێدراوە. ڕستەیەکی وەسفییه سەبارەت بەنووسەرەکە، یان جۆرێک لەگاڵتەکردنی کاریکاتێرانەی تێدایه، که بڵێین (نووسەر بەجغارەوە) وێنەیەکی کۆمیدی، یان بەزەیی پێدا هاتنەوەی تێدایه، یاخود ئەمە وێنەی نووسەرێکی داماوە و لەداخی ژیان جگەره دەکێشێت. گرنگتر لەهەموویان (فۆتۆگرافی نووسەر به جغارەوە) ڕستەیەکی تەواو نەکراوە، مەبەست و واتاکەی نیوەچڵه و مەبەستی کۆتایی بەدەست نەهێناوە. بەم کارەشی بۆشاییەکی (فکری، وێنه، واتا، دۆخ و پله و دەروونی و پەیام و مەبەستی) دروستکردووە.

وەکو زانایانی ئەم بواره لێکدانەوەیان بۆ کردووە بۆشایی نێو دەق له سێ شێوە و بواری زمانی بەکاردەهێنرێت:

یەکەمیان: فەرمانه.. نێرەر لەشێوەی فەرمان وا له وەرگر دەکات بۆشاییەکه پڕ بکاتەوە. دووەم: هەواڵ و ڕاگەیاندنه.. نێرەر زانیاری بەوەرگر دەدات و ئەویش بەپێی زانیاری و مەعریفەی خۆی کار بۆ پڕکردنەوەی پرسیارەکه دەکات. سێیەم: شێوەی داڕشتنه و لەشێوەی داواکردن دەردەکەوێت. نێرەر داوا له وەرگرەکانی دەکات بۆشاییەکان پڕ بکەنەوە بەپێی ئەو پرسیارەی لەنێو دەقەکه ئاراستەیان دەکرێت. (مجموعة، ٢٠٠٨، ١٤٨) . چوارەم: من خۆم وەکو توێژەری ئەم باسه پێم وایه بواری دیکەش هەیه، ئەویش وێنه زهنیەکانن.. پێم وایه لەچەند دۆخێکی دیکەدا دەکرێت بنه شێوە و شێوازی دروستکردنی بۆشایی، نەک هەر تەنیا لەنێو دەقێکی نووسراو (دەنگ و وشه و ڕسته و پەرەگراف) بەڵکو لەنێو واتا و فره واتایی و واتا زهنی و وێنه زهنیەکانیشدا دەتوانرێت بۆشایی دروست بکرێت لەچوارچێوەی دەوروبەری

بەکارهێنانی زمانەکەدا. پێنجەم: شێوەی دەربڕینی سەرسوڕمانە. شەشەم: شێوە و دۆخی وەسفکردنە. حەوتەم: شێوە و دۆخی ڕیکلامە. هەشتەم: شێوە و دۆخی تەمسیلی و جووڵەی دەست و جەستەیە. نۆیەم: لەنێو گوتاری گوتراوی گوتراوی زارەکیش لەئەنجامی (دەقی گوتراو و ئاوازە و شێوەی دەربڕین و شێوەی ئاخاوتن و جووڵەی جەستە .. تاد) بۆشایی دروست دەبێت، کە عەقڵی وەرگر دەجووڵێنێت و مژوولی دەکات بۆ ئەوەی وەڵامێکی گونجاو بۆ بۆشاییەکان بدۆزێتەوە.

لەبیری نەکەین لە گوتاردا، کە شێوازی (داوا و مەبەست و وەسف)ی تێدایە بۆشاییەکان خودی پەیامەکە ئاراستەی وەرگرەکان دەکەن.

بەشێوەیەکی بنەڕەتی و سەرەکی کردەی "بۆشایی" داواکارییەک لای وەرگر دەخولقێنێت بۆ ئەوەی کردەیەک بەدی بهێنێت" . (مجموعة، ٢٠٠٨، ١٥١). واتە نێرەر قسە لەگەڵ وەرگرەکانی دەکات و فەرمانیان پێدەکات، وەڵامی بۆشاییەکان بەو زانیارییانە و شتانەی دەیزانن بدەنەوە، داوایان لێ دەکات بۆشاییەکان بەپێی تێڕوانین و خواست و فکری خۆیان پڕ بکەنەوە.

١-٥ سیمیۆلۆجیا نیشانە و هێما

یەکێک لەو زانستانەی بایەخ بەلێکۆڵینەوە لەنیشانە و هێمای زمان دەدات. تیۆر، یان زانستی نیشانەکانە. لە یۆنانی کۆندا لە بنەڕەتدا بەواتای نیشانە/ هێما و تیۆر و گوتارەوە هاتووە. پێناسەی سیمیۆلۆجیا بەجۆرێک کراوە، کە بریتییە لەسروشتی نیشانەکان ئەوەش ئەو شتانە دەگرێتەوە، کە عەقڵ بۆ تێگەیشتن لەشتەکان بەکاری دەهێنێت، یان گەیاندنی زانیارییە بەخەڵکی دیکە، کە لەنێو شتەکاندا نین، بەڵکو تەنیا عەقڵ تێی دەفکرێت بۆیە پێویستە شتێکی بۆ ئامادەبکرێت وەکو وێنە و نواندن لەبارەی ئەو شتەی، کە هیوای بۆ دەخوازرێت، بێگومان ئەمەش فکرە. (جان کلود دومینجور، ١٩٩٨، لاپەڕەی نییە).

واتە فکر و بیرکردنەوە پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆیان بەئەرک و ڕۆڵی نیشانە و هێماکانەوە هەیە. ئەم بۆچوونە سەرەتایەکی گرنگە بۆ چۆنیەتی دەستنیشانکردن و دۆزینەوەی بۆشایی لەنێو دەقدا، هەروەها دەرفەت بەگوێگرەکانی دەدات بەدوای

دۆزینەوەی (مەبەست و وێنە و تێفکرین و مەزەندە و خواستەکانی قسەکەردا) بگەڕێت. ئەو شتانەی بیرکردنەوە بەرهەمی دەهێنێت و پێویستییان بەنیشانەکان هەیە بۆ ئەوەی بەرجەستە بکرێن.

(چارل مۆریس)ی زانای ئەمەریکی پێی وایە نیشانە پێکهاتەیەکە لەکردەی پەیوەندیکردن، واتای "پێڕاگەیاندن" ناگرێتەوە، بەڵکو "واتای دروستکردنی پەیوەندی". دەگرێتەوە. (هەمان سەرچاوەی پێشوو).

لە دەقەکانی (ع. ع. یوسف)یشدا نیشانەکان مەبەستی پەیوەندیکردنیان بە وەرگر بەکارهێنراوە، ئەو بەردەوام لەپێناو بەدیهێنانی دۆخێکی عەقڵی، نەک گواستنەوە پەنا بۆ نیشانە و هێما و ڕەمزەکان دەبات، لەپێناوی بەدیهێنانی خوێنەرێکی وریا و خاوەن دەسەڵات بۆ وەڵامدانەوەی ئەو بۆشاییانەی لە ئەنجامی بەرهەمهێنانی دەقەکە دروست بوون، بیر لە بەرهەمهێنانی گوتاری دەق دەکاتەوە.

١-٦ شێوازی نووسین

شێواز و شێوە لەدەقدا گرنگە، شێوەی بینراوی شیعرەکە بەشێوەیەکی سەرەکی کار بۆ گواستنەوەی واتا دەکات. (والترچ . اونج، عالم المعرفة ١٨٢،١٩٩٤، ١٨٢). (ع ع یوسف) شێوە و پێکهاتەی ناوەوە و دەرەوەی هەر دەقێک وەکو مەسەلەیەکی هزری و ڕێباز و تێفکرین مامەڵە لەگەڵ دەکات، بەهەڵچوونەوە ناپرسێت و بیرناکاتەوە و وێنەکان ناخاتە دۆخێکی دەروونی تەنگەژەدار، بەڕیتمێکی ئارام وێنەکان دروست دەکات و پرسیارەکان دەورووژێنێت و بۆشاییە تەواو نەکراوەکان دەخاتە بەردەم خوێنەر، بۆیەشە ئەمە لەناونیشانی بەرگ و ناونیشانی شیعرەکانی و شێوەی نووسین و داڕشتنی نووسینەکانیشی ڕەنگی داوەتەوە.

١-٧ ئابوورەزمان و بۆشایی لە دەقدا

لەکورتی گوتن و بەناتەواویی جێهێشتنی ڕستە و دەربڕینەکان و چڕکردنەوە، ئەمانەش هەموویان دەبنە هۆکار بۆ دروستکردنی (بۆشایی/ البیاض) لەنێو دەقدا. "وشەکان دراوی بیرکردنەوەن". (فلۆریان کولماس، ٢٠٠٠، ٤).

نووسەری شارەزا و وریا لەپێناو کارتێکردنی فکری و جوولاَندنی خوێنەر پەنا وەبەر پرسیار و دروستکردنی بۆشایی لەنێو دەق دەبات. (ع ع یوسف) دەڵێت: (دایە ... داد). (ع ع یوسف ، ٢٠٠٩، ١٣). بۆشاییەکی دیار لەنێوان ئەم دوو دەربڕینە (دایە و داد) لەڕێگەی بەکارهێنانی (...) دروستکردووە، لەپێشدا وشەی (دایە) و لەپشت وشەکەش بۆشاییەکی دەروونی، کۆمەڵایەتی و تێفکرین و لێکدانەوە بۆ (دایە) هەیە، لە چ کات و شوێنێک، وەکو دەربڕینێکی پیشاندەری کردەی (پاڕانەوە، بێ ئومێدی، سەرسوڕمان، داواکردن، ئاگادارکردنەوە، هۆشداری ..) گوتراوە، (داد)یش، کە واتای (دادگا، دەربڕینی بێزاری و ناڕەزایی) دەگەیەنێت، لەکردەوەدا واتای (دادپەروەری و نییە و گومان و ڕەوایەتی و ناڕەوایەتی، نەبوونی دادپەروەری و دادگاش) دەگەیەنێت. کردەی گەیاندنی (مەبەست و فکر) لەڕێگەی دروستکردنی بۆشایی و ئابووریکردن بە وشە بەکارهێنراوە.

١-٨ بۆشایی و هۆکارەکانی دروستبوونی

گەلێک هۆکار بۆ پەنابردنە بەر بۆشایی وەکو شێوە، بۆشایی وەکو فکر و وەلامی شتە شاراوەکان لەنێو دەقدا هەیە. "کەموکورتی" و "تەواو نەکردنی بابەتەکە". بەلای کەمەوە دەکرێت لەم بارەوە بۆچوونەکەی (ئیکۆ) لە دوو خاڵ کورت بکرێتەوە. یەکەمیان: نێرەر بەمەبەست ئەو بۆشاییەی لەنێو دەقدا دروستکردووە. دووەمیان: مەبەستی ئەوەیە پێشوازی لەپڕکردنەوەی بۆشایی نێو دەقەکە لەلایەن هاووڵاتی و وەرگرەکانییەوە بکرێت. مەبەستەکانی (ئیکۆ) سێ ئامانجی سەرەکی لەخۆ دەگرێت:

یەکەم: پڕۆژەی نێرەر سووربوونییەتی لەدروستکردنی بۆشاییەکان و خستنەڕووی، بۆ ئەوەی وەرگر پڕیان بکاتەوە. ئەگەر وردتر سەیری بکەین (جۆن ئۆستن) لە بەدیهێنانی شت لەڕێگەی قسەکردنەوە سێ ئامانجی دیارکردووە. یەکەم: بەدیهێنانی کردەیەکە وەکو دەنگ و وشە و ڕستە. دووەم: کردەی مەبەست. سێیەم: کردەی کارتێکردن لەڕێگەی تەنیا قسەکردن و بەکارهێنانی وشەوە.

دووەم: وەرگری نموونەیی. چۆن لەڕێگەی ئەو بۆشاییەی هەیە وەرگرێکی نموونەیی و جددی دروست دەکرێت. سێیەم: کردەی لێپرسینەوە. لەم بوارەدا نێرەر دەیەوێت لەڕێگەی وەرگرەوە لەو شتانە بپرسێتەوە و زانیاری وەرگرێت، کە وەکو بۆشایی لەنێو دەقی گوتاردا بەکاریان دەهێنێت. ئەمەش توانستی وەرگر دەئەزموونێت و وەکو پلانێکی پرۆژەی خوێندنەوە لەنێو دەقدا بەدی دەکرێت. (مجموعة، ٢٠٠٨، ١٥٤-١٦٠).

(پاولا لارۆسکوی) لەبارەی گرنگی کورت نووسین، کە توانای دەربڕینی زۆر دەبێت دەڵێت: "نووسەر و قسەکەران بەپێداگری زۆر و وروژانەوە پشت بە وشەی کورتی سادە دەبەستن، بەگشتی ئەم وشانە بەشێوەیەک دروست دەکرێن، کە تێکەڵە و لەژێر کاریگەریی سووکایەتی و سادەیی و ڕێزگرتندان، هەروەها وشەی کورت بەشێوەیەکی ئاسایی ناچنە جەنگەوە لەگەڵ خەڵکی دیکەدا، ئەمەش خاوەنی تۆڕێکی بەخشندەیە". (Paula LaRocque, 2003, p34-35)

بۆشایی لەچاپکردن هەر تەنیا کاریگەری لەسەر خەیاڵی زانستی و فەلسەفی نییە، بەڵکو کاریگەری لەسەر خەیاڵی ئەدەبیش هەیە. (جۆرج هەربرت) بۆشایی لەچاپدا بۆ بەرهەمهێنانی واتا لەدەقە شیعرییەکانیدا بەکار دەهێنێت. (والتر چ . اونج، عالم المعرفة ١٨٢،١٩٩٤، ١٨٨).

(ع ع یوسف) لەدەقی (بانگێشتەیەکی بێڕیایی بۆ پڕکردنەوەی بۆشایی). (ع ع یوسف، ٢٠٠٩، ٣٣) بەمەبەستێکی ئاشکرا و هونەریانە، لەپێناو جووڵاندنی خوێنەرەکانی و دەڵێت من هەندێک شتم گوت، ئێوەش بەپێی تێگەیشتن و لێکدانەوە و تێڕوانین و مەبەست و خواست و کاردانەوەی خۆتان ئێرە پڕبکەنەوە.

بەشی دووەم

٢-١ فرە وێنەیی

وێنەی شیعری یەکێکە لەکارە چالاکەکانی دەقی گوتاری شیعری، هەندێک وێنە بۆتە وێناکردن، هەندێک وێنە بۆتە بەدیهێنانی بابەت و کێشە و تێڕوانینێکی بێ وەڵامی فکری. لەوانە (خاتوو نوونی کەونە میم)، کێشەی ئافرەت و (لەجیهانی لەپت دا) سیحر و میتۆلۆجیا، (پاسپۆرتەکەت بدڕێنە تاکناوەکەت بکە بە فرەناو)، ناسنامە و دەرچوون لەبازنەیەکی داخراوی ناوەخۆیدا و بەرەو بەجیهانیبوون، یان دەڵێت (فینیقی بە... بابلی بە.. گەردوونی بە شوورەییە... چیدی باسی نۆستالیژا مەکە). (چیدی فەلسەفە بە تەنبەڵاتی لێ مەدە) کاریگەریی بێکاری، (لۆرییەکی پڕ جووجکە مریشک لە جەهەنەمدا)، هەروەها دەڵێت (گومان یەککوژ دەدۆزێتەوە). (ڕووتیش خۆ لەئاوێنە دەبینن). ئەمانە هەر یەکەیان بۆشاییەکیان لەنێو گوتارەکەیاندا لەخۆ گرتووە. (ع.ع. یوسف، ٢٠٠٩، ٨٠، ٨٢، ٨٤، ٨٧، ٩٩، ١٢٢، ١٣٠)

(ع ع یوسف) دەڵێت:

کە فلچەی دانشۆرینم لێ ون دەبێ
وادەزانم، زریپۆشێکی سەردەمی شیر و تیر
لێم قیت دەبێت و ڕاوم دەنێ
خەمی ئەوەم نییە،
بە ئەنگاوتەی تیرێک یا شیرێک، دەکوژرێم
خەمی ئەوەم نییە،
بە ئەنگاوتەی تیرێک یا شیرێک، دەکوژرێم
خەمی ئەوەمە
ئەو جەنگاوەرە، ددانی پیسن
ئەی تۆ کە فلچەکەت لێ ون دەبێ؟
....
....
....
.... (ع ع یوسف، ٢٠.٩، ٣٣).

وێنەکان بەرەو گێژاوێکی دژ بەیەکی بیرکردنەوەمان دەبەن (کەی لەسەردەمی شیر و تیر، زریپۆش هەبوو)، (خەمی کوژرانی خۆی نییە، بەڵکو بیر لەوێنەی ددانی پیسی جەنگاوەرێک دەکاتەوە). وێنەکە چییە؟ ئایا بە ددانە پیسەکانی گەزەی لێ دەگرێت و دەیخوات؟، یان لەسەردەمی نوێخوازی و کۆمپیوتەر ددان شوشتن نەبۆتە خوو؟. ئەمانە وێنەی وێناکردنێکی فکریی قووڵن، لەنێو وێنەیەکدا وێناکردنێکی فکری دروست دەبێت، هەر خۆشی لەم دۆخە دەروونییەدا دەپرسێت، (ئەی ئەگەر تۆ فلچەکەت ون کرد؟) بۆشاییەکە پێویستە لەلایەن خوێنەرەوە بەئارەزووی خۆی پڕ بکرێتەوە.

نێوەڕۆکی بابەتەکەش لایەنی فکر و هەست و نەست و خەیاڵ و باری دەروونی و کارتێکردنەکانی ناوەوەی شاعیر دەگەیەنێت. (حافظ محمد عباس درويش الشمري، ٢٠١٣، ١٦٥)

وێنە لەزمانەوە سەرچاوە دەگرێت، وەسفکردنی باری دەروونی و هەڵچوون و ڕووداوەکان و فەرمان و ئاگاداری و هەموو پێکهاتە مادی و هزرییەکان لەزمانەوە سەرچاوە دەگرن، لەبەر ئەوە کاتێک، کە دەبینە خاوەنی ژمارەیەک وشە، کردەی پەیوەندیکردنمان پێدەگات و دەوڵەمەندیش دەبێت. (PaulaLaRocque,2003, p38). لەڕێگەی زمانەوە فرە وێنەیی و فرە واتایی دروست دەبێت، ئەمەش دەبێتە بنەمایەکی بەهێز و دەوڵەمەند بۆ پەرەپێدانی کردەی پەیوەندیکردن لەنێوان نێرەر و وەرگر و شاعیر و خوێنەرەکانی، سەرباری دروستکردنی بۆشایی و گرێی وەڵام نەدراوە.

سەیری ناوەوەی ناخی ئەم وێنانە بکەن، کە دەڵێت:

"لەگەڵ هانیبال نان و پیازم خواردووە
لەگەڵ یۆلیۆس قەیسەر جگانێم کردووە
لەگەڵ عەنتەر باسی ئەپارتیدمان کردووە. (ع ع یوسف، ٢٠٠٩، ٢٥)

ئەگەر دیقەتێکی نێوەڕۆک و وێنەی وێناکراوی نێو ئەو دەقە وێنانە بکەین، بۆمان دەردەکەوێت ژمارەیەک وێنەی فکری، کۆمەڵایەتی و دەستەواژەی سەرزاری کوردەواری بەکارهێناوە، کە دەڵێت: منی (بابپەرست)، (قووڵبوونەوەیەکی فەلسەفی، فکری هاوچەرخانەی) لەخۆگرتووە. ئێمە لەجیهانێکی ئاڵۆزدا دەژین، بۆیە

لەهەندێک دۆخدا پێویستە هەندێک وشەی ئاڵۆز بەکاربهێنین، ئەو وشانە بەکاردەهێنین، کە باشترینن، یان وشەگەلێکن لەگەڵ دەوروبەرەکەدا دەگونجێن. (Paula LaRocque, , 2003, p39). دەقنووسی سەرکەوتوو هەمیشە بەدوای ئەو وشە و دەستەواژە و دەربڕینانە دەگەڕێت، کە لەگەڵ دەوروبەری دەق و نێرەر دەگونجێت.

٢-٢ واتا و هێما و هێمابۆکراو

(ع ع یوسف) بەتەنیا وزەی خۆی بەکارناهێنێت، بەڵکو خوێنەریش دەجوولێنێت بۆ ئەوەی وزەکانیان بۆ دۆزینەوەی واتا نادیارەکانی لەشێوەی بۆشایی بەکاربهێنن. ئەو (هێما) ئەگەر یەکێکیش بێت، بەڵام (هێما)یەکە دەتوانێت بەچەندین شێوە بۆ یەک واتا و بابەتی (هێمابۆکراو) بەکاربهێنرێت. (هێما بۆکراویش) دەکرێت لەجۆرێک و شێوەیەک پتر لەخۆ بگرێت.

(ئەویش ژنیش). (ع ع یوسف،٢٠٠٩، ١٢٦)

واتا .... هێما (ئەو) .... هێمابۆکراو (ژن) و وەکو کەرەستەیەکی واتایی بەکارهێنراوە. (ش) بۆ جەختکردنەوە و بەراورد و دڵنیایی و هۆشداری بەکارهێنراوە.

٢-٣ کردە قسە

یەکێک لەبوارەکانی شیکردنەوەی پراگماتیکی چۆنیەتی بەدیهێنانی کارێکە لەڕێگەی قسەکردن و بەکارهێنانی وشەوە. خاوەنی ئەم تیۆرە زمانەوانییە (جۆن ئۆستن)ە. پێی وایە کردە قسە هەر بەتەنیا کردەی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ ناگرێتەوە، بەڵکو چەندین بواری دیکەی وەکو (حوکم و بڕیار و فەرمان و ئاگادارکردنەوە و هۆشداری و هەواڵ و پەیوەندیکردن و ڕیکلام و وەسف و گەیاندنی زانیاری و جەختکردنەوە و ئاگاداری و ئامۆژگاری و بەراورد .. تاد) دەگرێتەوە.

شیکردنەوەی کردە قسە پەیوەستە بەتێگەیشتن لە خودی چەمکەکە، کە "بواری دەنگی فۆنەتیکی و بواری قسە گۆکردن و بواری گوتار دەگرێتەوە". (ئۆستن:١٩٩١، ١٤١). (بڕوانە غازی حەسەن، ٢٠١٧، ٣٨). بڕوانە (Austin, J.L., 1962).

ئێرە گەرمە "It's hot in here"

واتا مەبەستی کەسەکە مەرج نییە باسکردن و گەیاندنی هەواڵی گەرمیی شوێنەکە بێت، ڕەنگە مەبەستێکی دیکەی هەبێت، ئەویش مەبەستی ڕاپەڕاندنی کارێکە، ئینجا داوا بێت، یان فەرمان و ڕەتکردنەوە. کەواتە بەشێوەیەکی هەمیشەیی دوو واتا لێرە بەرجەستە دەبێت، یەکەمیان فەرهەنگییە و دووەمیشیان بەدیهێنانی کردە قسەییە، یان هێزی کردە قسەییە (غازی حەسەن،۲۰۱۷ ، ۳۹)

(ئۆستن) له کتێبی (How To Do Things with use Words 1962) ، که دەڵێت "سەرکەوتن له بەدیهێنانی کردار و بەتاڵبوونەوە لێی، پەیوەسته بەحەقیقەتی (ئەنجامەکان و کارتێکرن) دەبێت کارتێکردن و کارتێکران لەسەر گوێگر ڕووبدات، تا هێزی کردە قسەیی بەدەستبێت، بۆیە بەهای دەربڕینەکە لەوەدایە، کە بەئامانجی بەدیهێنانی مەبەست بگات". (ئۆستن:۱۹۹۱ ،۱۳۵).

٢-٤ بەدیهێنانی کردە قسەیی

چۆنیەتی بەدیهێنانی کردە قسە لای (جۆن ئۆستن) لەم هەنگاوانە کورت کراوەتەوە:

یەکەم: دەبێت پرسیارکەر و وەڵامدەرەوەش بین لەبارەی پرسیارەکانمان. دووەم: دەبێت لەهەواڵ، ئاگادارکردنەوە، یان دڵنیاکردنەوە لەبارەی شتەکان بدەینە بەرانبەرەکەمان، بێ ئەوەی داوای لێمان کردبێت. سێیەم: بڕیاری حوکمێکی یاسادانان دەردەکەین، یان ئیرادەی خۆمان ڕادەگەیەنین. چوارەم: بەڕستەیەک دەئاخڤین، بەرانبەرەکەمان ئەو شته پتر تێدەگەن، لەوەی خۆمان ویستوومانە. پێنجەم: دەبێت ڕوون بین لەوەی ناومان لێناون، یان دەستمان پێکردووە، یان ڕەخنەمان لێگرتوون. شەشەم: ڕوودەدات بیناسێنین، یان پێناسەی بکەین، یان بیاننوێنین. (Austin:1964,119.) لەشیکردنەوەی پراگماتیکیدا باشتر لەچۆنیەتی بەدیهێنانی کارەکە دەگەین ، ئەمەش پێویستی بەهێزی قسەکردن و پێویستییەکانی هەیە.

بۆ نموونە، که دەڵێین: (پشوو بدە). واته مەبەستمان ئەوەیە ڕەنگە کەسەکە (بە پێ وەستابێت)، یان (زۆر ماندووە)، (لەڕووی دەروونی کارەساتێک ڕوویداوە). (تەنگەتاوە). دوور نییە پێی بڵێین (پشوو له کارەکەت وەربگرە)، یان، که دەڵێین

(پەنجەرەکە بکەرەوە). ڕەنگە مەبەستمان ئەوە بێت ژوورەکە گەرمە. (ع ع یوسف) لەم بەرهەمە شیعریەیدا کردە قسەی لەزۆر بواری بەدیهێنانی مەبەست و دەربڕین و وێناکردن و بۆشایی لە گوتاردا بەکارهێناوە. لەوانە:

٢-٥ کردەی وەسف

(ع.ع.یوسف) دەڵێت:
بەپاڕانەوە و نووزانەوە و بەدکردنم
منتان خستۆتە فۆلکلۆرەوە. (ع ع یوسف، ٢٠٠٩، ٩).
دەڵێت:
پاڵەوان لە هەرەتیا
وەک قەشمەر پەیکەری بۆ دەکرێ. (ع ع یوسف، ٢٠٠٩، ١٧).

لەم دەقانەدا شێوازی جۆراوجۆری (ئەرێنی و نەرێنی، باش و خراپ، کاریکارتێری، مێژوویی.. تاد) بەکارهێنراوە، شاعیر وێناکردنەکەی لە سێ دۆخدا نیشان داوە (پاڕانەوە و نووزانەوە و بەدکردنی)، گریمانەی ئەوە دەکرێت مەبەستی شاعیر لە فۆلکلۆر لەقاڵبدان بێت، بۆیە ئاساییە فۆلکلۆر ببێتە کەرەستەیەکی هێمابۆکراوی نێو دەقی نوێخوازی. (پەیکەری وەک قەشمەر) واتە کارەکە بۆتە فشە و جێگەی بایەخ نییە و گرنگی کەم بۆتەوە.

٢-٦ کردەی بەراورد

شاعیر دەڵێت: بەم بۆنەوە یا بە بۆنەی پێشوو. (ع ع یوسف، ٢٠٠٩، ٢٤) بەراوردی دوو دۆخ و بۆنە لەڕێگەی (یا) دەکاتن، بۆنەکە دیار نییە چییە و لەکوێ بووە و بۆ کێ و لەپێناوی چی و لەبەر چی گیراوە. ئەمەش بۆشاییەکی زانیاری لەبارەی ڕوودانی (بۆنە)کە تێدایە، خوێنەر پێویستە بیری لێ بکاتەوە ئەم بۆنانە چین.

٢-٧ کردەی گفتوگۆ

(ع.ع.یوسف) دەڵێت:
بەر لە مردن لە ئاوزینگێکدا گوتی....
لەگەڵ ئەمەشدا، من دەتانم

دامەنێکی هۆشمەندانەی بۆ بنووسمەوە
یان دەڵێت:
گویّ لەوانی دیکە بگرێ. (ع ع یوسف، ٢٠٠٩، ٦٨-٦٩)

ئەمە گفتوگۆی نێو ناخە، کەسێک لەگەڵ خۆیدا دەئاخڤێت، لەدۆخی دووەمدا دەبێت گویّ لەوانی دیکە بگرێت. دەقەکانی شاعیر گفتوگۆی تێدایە، گفتوگۆی ئاشکرا و شاراوە، (ئای ئادەمینە ناڵێم کێوە دەچن)، یان (بەزمانی ئابووری ناسان بدوێین)، یان (خۆی پیس دەکات.. هەی دەبەنگ!). دەڵێت: (ئەو ناوبژی دەکات: ڕۆڵە ئێوە بران، ئەمە ئۆین و فیتی دوژمنە)، یان (هەمووشیان بەتەوس و گاڵتەوە دەجرتێنن: -کێ کردی و کێ بردی سەداکەشیان هەر دەقاقینێ)، (ئەی کە تۆ فلچەکەت لێ ون دەبێت)، (ئەو پیرە یۆنانییە ناڕازی بوو: - نەکەن برادەرمە و گیانگۆڕکێ بووە بە دۆبلاژێکی سەقەت فۆرتەچییەک زاری داپچڕاند: وای لەو شینە درۆیە!). (ع.ع. یوسف، ٢٠٠٩، ٩، ١١، ١٨، ٢٢، ٢٦، ٣٣، ٤٠،)، کە وێنە شیعرییەکان دەتوانن وەسفیان بکەن، هەندێکیان فکر و لێکدانەوە و مەزەندە و تێڕوانین. لەم گفتوگۆیەدا دەڵێت: (گوتی .....) چی گوت، باسی چی کرد و قسەکانی چەند بوون، لەم وێنە سینەمایییەدا بۆشایییەکی کراوە، زەمەن و شوێنێکی کراوە لەبیرکردنەوە لای خوێنەر دروست دەکات، تاکو بزانن ئەو کەسەی، کە لە ئاوزینگدا بوو، چی گوت. ئەو لە قسەکانی گفتوگۆی کەسێک دەگەڵ خودی خۆیدا نیشان دەدات، وێناکردنێکی کراوەی دروست کردووە، کردەی (بڕیاری) بەدوادا هێناوە ئەویش خۆی لە(دەتانم) دەنوێنێت. پێویستی کردە قسە و هێزی کردە قسە خراوەتە نێو بۆشایییەکی بەفراوان، بۆ ئەوەی هەر کەسەو بەمەزەندە و دیقەت لێدانی تایبەتی خۆی شتەکان لێک بداتەوە. ئەمە ئەرکی دەقە لە دروستکردنی بۆشایی، هەروەها ئەمە ئەرکی پراگماتیکە لە شیکردنەوەی دەقدا. ئەمەش ئەرکی دەقنووسە چەند دەتوانێت هێز و توانا و دەسەڵات بەدەقێک ببەخشێت، بۆ ئەوەی خوێنەری وریای هەبێت و دەقێکی زیندوو بەرهەم بێنێت.

٢-٨ کردەی هۆشداری

دەقنووس دەڵێت:

نە نووستنێکی هەتا هەتایە
نە بێدارییەکی هەتا هەتایە. (ع ع یوسف،٢٠٠٩، ٢٥).
دەنگی هەڵدانەوەی قەپاغی شووشەیەکی تریش
هەند، دەمباتە پێشەوە
تێر نیگام کرد
ناهومێدم، بە تەماشا لێرە کەس نابتە پاشا. (ع ع یوسف، ٢٠٠٩، ٣٩).

لەکردەی هوشداریدا دەقنووس دیسان پشتی بەبۆشاییەکی نادیار بەستووە، کە پێمان دەڵێت نەنووستن و نەبێداری هەتا هەتایە. ئەنجامەکی چ دەقەومێت وەکو بۆشایی بۆ خوێنەر بەجێهێشتووە. دەسەڵات و هێزی هەر دەقێک لەوەدایە هۆشداری وەکو ڕێنمایی و پەلبەستکردن بەکارنەهێنێت، بەڵکو خوێنەر بخاتە کەشێکی ئازاد، بۆ ئەوەی وەڵامێکی ئازادی پڕ بەخواست و فکری خۆی هەبێت. دەنگی قەپاغی شووشەیەک (بێگیانە) هۆشداری بە(مرۆڤە قسەکەرە خاوەن گوتارەکە دەدات)، نەک هەر ئەوە کردەی (بڕیاردانیشی) لا دروست دەکات و وای لێ دەکات هەندێک بیباتە پێشەوە. ئەو کردەیە کردەی (بڕیاری) بەدوای خۆیدا هێنا و کردەی بڕیاریش (کردەی ڕەوشتی و دەروونی و خود ئاسوودەکردن) بەرهەم دەهێنێت.

دەڵێت: (تێر نیگام کرد). واتایەکە پێچەوانەیە شاعیر، خۆی خۆی بەنیگاگرتن لەو تێر تێر کردووە، نەک نیگا لێگیراوەکەی تێر کردبێت..

٢-٩ کردەی داواکردن

یەکێکی دیکە لەکردەکانی نێو ئەم دەقانە داواکردنە. هیچ مەرج نیە ڕاستەوخۆ داواکردن بەدیار بکەوێت، کاتێک یەکێک دەڵێت "برسیت نییە" دەکرێت کۆمەڵێک داواکردن لەنێو ئەم دەربڕینە هەبێت.

یەکەم: با داوای خواردن بکەین، یان بچینە چێشتخانە. دووەم: من برسیمە. سێیەم: جەختکردنەوەیە لەدۆخی کەسی گوێگر. چوارەم: سەرنجڕاکێشانە. پێنجەم: گۆڕینی بابەتە لەکاتی قسەکردن. شەشەم: ڕەتکردنەوەیە.

لەهەر دەقێکدا کارێک دەتوانێت بەپێی دەوروبەرەکە ژمارەیەک کردەی دیکە ئەنجام بدات، ئەم کردانەش هەمووی لەڕێگەی قسەکردنەوە ئەنجام دەدرێت. شاعیر که باسی مەرگەساتی ژیان دەکات، واتا ژیانێکی ئاسوودەی دەوێت، کە باسی مردن دەکات، واتا ژیان ئاڵۆزە، یان ژیانێکی کامەرانی پێ خۆشە، یان مردن وەکو ڕەتکردنەوەی ئازارەکانی ژیان بەکاردەهێنێت.

٢-١٠ کردەی پرسیار

له دەقێکی ناونیشاندا بەناوی (هات ... کێ هات؟ لۆکینات ... هات). (ع ع یوسف، ٢٠٠٩، ٦٠) هەوڵیداوە بۆشاییەکی ناڕاستەوخۆ لەڕێگەی نیشانەی (؟) بۆشاییەک لەڕێگەی (...) سێ خاڵەوە دروست بکات و بۆشاییەکی دیکەی لەڕێگەی کردەی هەواڵ لە وەسفی (لۆکینات ... هات) دروستکردووە. لە (هات)ی یەکەم هەواڵە و بەدانانی خاڵەکان بۆشاییەکی لەبارەی کەسەکە و چۆنیەتی و جۆر و شێواز و هۆکار و کەرەستەی هاتنەکە دروستکردووە، بەڵام لە بەشی دووەمیدا دوای بۆشایی یەکەم لەڕێگەی پرسیارەوە بۆشاییەکی دیکەی دروستکردووە. (کێ هات) ئەو کەسەی هەواڵی هاتنی بەئێمە درا کێیە؟. لە بەشی سێیەمی دەقەکەدا (لۆکینات) بێ ئەوەی ئاماژە بەوەکرابێت هات، تەنیا ناوی کەسەکە وەکو کردەی جەختکردنەوە و ساخکردنەوە و سەلماندن و ئاشکراکردن ئاماژەی پێکراوە، بەڵام بەهۆی (...) بۆشاییەکە ئاشکرا وەسفکردنی لەخۆگرتووە. بەم جۆرە دەقنووس گەمەیەکی زمانی لەنێو دەق و وێنەکاندا کردووە، کە هەریەکەیان دەتوانن کردەیەک، یان پتر لە کردەیەک لە دروستکردنی بۆشایی ڕاپەڕێنن.

٢-١١ کردەی کاریکاتێر

کاریکاتێر وەکو هونەری هێڵکاری و وەکو بەرهەمێکی فکری و دەقێکی نووسراوی ساتیر، یان گێڕانەوە و گاڵتەئامێز و پیشاندانی وێنە و هەقیقەت و کەسایەتی کەسێک و بەهای شتێک بەپێکەنیناوی، پەنا وەبەر بیرۆکەی کاریکاتێری دەبرێت. ئەم بیرۆکەیەش بۆشایی لەپێش (چاو/ هونەری هێڵکاری) و بۆشایی لەنێو (مێشک/ بیرکردنەوە و وێناکردنی وێنە و بیرۆکە و گێڕانەوە و وەسفکردن.. تاد) دروست دەکات.

(ع ع یوسف) لەم بوارەشدا پەیوەندییەکی پتەوی لەنێوان وێنەی کاریکاتێری لەنێو دەقە نووسراوەکانی و بۆشایی و پرسیار و ئەگەر و کێشە و تێڕوانینی تەواو نەکراوی بینراو و هەستپێکراوی پیشاندراو وپیشان نەدراوی شاراوە دروستکردووە.

لەنێو دەقەکانی (زەلامێک لە ناو جەستەم دایە) و (تەڕ هۆنراوەم نووسی ؟؟؟؟؟) و (فۆتۆگرافی نووسەر بە جغارە) و (لاوێک بە مریشکەوە) ... تاد. وێنە کاریکاتێرییەکان دەجوولێن، گێڕانەوەی گاڵتەئامێز، قەشمەریکردن بە شتەکان، هەڵگێڕانەوەی وێنەی ڕووداوەکان و کارەکتەرەکان بێت، دەشکرێت فکرەیەکی جدی بێت و بەشێوەیەکی کاریکاتێریانە و بەنیشاندانی جووڵەی سەرسوڕهێنەر پیشان درابن، ئەمانەش (وێنەی تەواو نەکراو، زانیاری تەواونەکراو و مەبەستی پرسیارورووژێنەر و هاندانی خوێنەری بۆ بیرکردنەوە لە هۆکار و ئەنجامی ڕووداوەکان) دروستکراون، کە خوێنەر بۆ بیرکردنەوە و بەشداری لە دروستکردنی دەقەکە هان دەدەن.

٢-١٢ سەرسوڕمان وەکو کردەی بۆشایی

لەم کردەیەدا لەڕێگەی بەکارهێنانی نیشانەی سەرسوڕمان(!) یان لەشێوازی دەربڕین و هێزی ئاوازەی گوتنەکەی و دۆخی وێنە شیعرییەکە دروست دەبێت. دەقنووس لەناونیشانێکی دیکەدا دەڵێت (پخ شێفرە!). (ع ع یوسف، ٢٠٠٩، ٩١). بۆشاییەک لەنێوان (پخ و شێفرە و نیشانەی سەرسوڕمان هەیە). لەبەرچاومان بێت کاتێک (پخ) وەکو دەنگێک لەناکاو یەکێک بەهۆش دەهێنێتەوە. ڕەنگە بۆ سووکایەتی و ترساندنیش بەکاربهێنرێت. لەدوای نیشانەی سەرسوڕمانیشەوە بۆشاییەکی وێنەیی هەیە، وێنەی ئەو کەسەی پخی لێکراوە، دەبێت لە چ دۆخێکدا بێت؟.

ناونیشانێکی دیکەی هەیە بەناوی (تەڕ هۆنراوەم نووسی !!!!!!!). (ع ع یوسف، ٢٠٠٩، ٩٩) لەنێوان (تەڕ) و (هۆنراوە و نووسی) و نیشانەکانی (!!!!!!!) بۆشایی هەیە. (تەڕ) کردەیەکی نیمچە گاڵتەپێکردنی بەخۆی تێدایە، گەلێک جار لەگفتوگۆیەکی نێوەخۆییدا کەسێک بەم جۆرە نیمچە گلەییەک لەکار و کردەوەی خۆشی دەکات؟.

٢-١٣ بۆشایی لەدوای (ئەگەر)، (بەڵام) و (مەگەر)

لەنێو دەق بەگشتی بەکارهێنانی هەندێک دەستەواژەی وەکو (ئەگەر/ بەڵام) لای (ع ع یوسف) (مەگەریش) بەکارهێنراوە، هاوکارن لەدروستکردنی بۆشایی لەدوای ئەم دۆخەی لەدوای دەستەواژەکان، یان هەندێک جار هیچیان بەدوادا نایێت و وەکو پرسیار و سەرسوڕامان و گومان و تەواونەکردنی مەبەستداری شتەکە و گریمانە.. تاد بەمەبەستی بەجێهێشتنی بۆشایی لەپێناو گەڕان بەدوای دۆزینەوە واتایەکی گونجاو مەبەستێکی شیاو و بیرکردنەوەیەکی دروست بەکاردەهێنرێن.

دەقنووس دەڵێت:

کەسێک گوهداری دەنگی خۆی نابێ

مەگەر

له ملیۆنان، شارێک له گەڕەکێک، له کۆڵانێک، لەماڵێک له خێزانێک ئەگەر

مەگەر

... ساتێک ئەگەر. (ع ح یوسف، ٢٠٠٩، ٦٩).

زمان هەستپێکردن، یان درککردن و مەعریفەیە. (د. محمد المفتاح، ١٩٩٠، ٤٩) بەیەکەوە بەستراون. لەم ڕوانگەیەوە دەقنووس ئەم دەستەواژانەی بەکارهێناوە، کە بەشێوەیەکی گشتی ڕستەیەکی تەواو نەکراو لەدوای خۆیان بەجێ دەهێڵن، کە پێویستە خوێنەر بیر لەپڕکردنەوەیان بکاتەوە.

٢-١٤ گوتاری بۆشایی له دەقدا

لایەنێکی دیکە دروستکردنی بۆشایی لەنێو دەقدا هەندێک بواری وەکو (واتا و وێنەی شیعری و هەڵگێڕانەوەی گوتار و دەقی تەواو نەکراو و ئاماژە و کردەی تەواو نەکردنی ئاماژەکە و کاریکاتێر و فیلم و گێڕانەوە و بیرکردنەوەیە ..).

لەبوارێکی دیکەدا دەکرێت ئاماژە بەوە بکرێت، کە بۆشایی لەنێو دەقی گوتاردا مەبەستێکی پێشوەختەی دەقنووسە، بۆ ئەوەی وەرگرەکانی بجوولێنێت، (دەقنووس داوا له خوێنەرەکانی دەکات بەشداریی بەردەوام لەپڕکردنەوەی ئەو

بۆشاییانه بکەن، که نەگوتراون، یان ئەو شتانەن، که گوتراون بەڵام هێشتا بۆشایەتییان تێدا ماوه). (المصطفی العمراني، http://www.aljabriabed.net/n67_05amrani.htm).

گوتاری دەق، مەبەستی دروستکردنی پەیوەندییه لەنێوان نێرەر و وەرگر، ژمارەیەک بنەما و شێوازیش بۆ ڕاپەڕاندنی ئەرکی گوتارەکه بەکاردێت. لەم دەقه شیعرییانەدا لەتەک دەیان وێنەی واتایی، که بۆشایی (فیزیکی و هەستپێکراو و هزرییان) دروستکردووه، وێنه شیعرییەکانیش پێویستییان بەوەیه لەلایەن خوێنەرەوه جارێکی دیکه و سەرلەنوێ بەزانیاری و تێگەیشتن و دونیابینیی نوێ، بەرهەم بهێنرێنەوه.

نموونەی گوتاری بۆشایی:

دەڵێت: (من ... ڕۆڵەی ... ڕابردوو ... یا ... ئێستا ... یا ... دوارۆژم؟!) ئەمه دێڕی، یان بەشه دەقی کۆتایی دەقێکه بەناوی (بەنده لەڕابردوو و ئێستا و ئاینده). (ع ع یوسف،٢٠٠٩، ٢٧). لەم گوتارەدا، که قسەکەر خودی شاعیره، وەسفی خۆی دەکات، بەڵام لەنێو هەر بەشێکی گوتنەکەیدا بۆشاییەکی لەشێوەی خاڵ دروستکردووه، لەنێو هەر یەکێک له بۆشاییەکانیشدا، لەنێو وێنەی هەر وشه و کار و وەسف و کات و شوێنێکدا بۆشاییەک، یان پتر له بۆشاییەک هەیه. لەنێو (من) (خۆشیدا) وێنەیەکی دیکه، یان پتر لەوێنەیەک هەیه، یەکێک لەوانه ڕەنگه (تۆ) بیت، یان (ئەوان) و (ئێمه) بین

٢-١٥ بۆشایی ڕستەی تەواو نەکراو

دەقنووس لەم بواره وێنەی شیعری، گوتار و دەربڕین و تەنیا له هەندێک بواردا (دەنگ و پیت و هێماشی) بەکارهێناون. فرەیی له کەرەستەی بەدیهێنانی گوتاری شیعری دەسەڵاتی دەقنووس پیشان دەدات، هێزی دەربڕین و بەکردەوه بەدیهێنانی کرده قسه لەپێناو گەیاندنی مەبەست ڕادەپەڕێنێت. لەچەند نموونەیەکدا دەڵێت (هەرچییەک مەڕ بیخوات، تۆش)، (لەدوور، فانۆسی کوخێکی ڕۆخ شار)، دوای ئەوه لەڕستەیەکی دیکەدا دەنووسێت (دیاره).

له بوارێکی دیکەدا وەکو (ئیکو) ئاماژەی پێدەکات دەقی کراوه و دەقی داخراو هەیه، ئەوەی دووەمیان خوێنەری سنووردارییان هەیه، بەڵام ئەوەی یەکەمیان کراوەیه سنووری بۆ خوێنەر نییه (فرانک شویرویجن، مجلة علامات ١٩٩٨، ٩٧). بڕوانه (اومبرتو ایکو، ٢٠٠٣). مەبەست لەم بۆچوونه دەقی کراوه، واتا بەجێهێشتنی بۆشایی و کرانەوه لەبەردەم خوێنەر و وەرگر بۆ ئەوەی بەشداری لەپڕکردنەوەی دەقەکه بکەن. ئەمه بواری واتا و لێکدانەوەش دەگرێتەوە. بەڕای من لەمەش پتر تێدەپەڕێت، هەندێک دەقی کراوه، که بۆشایی مەبەستداری فیزیکی لەشێوەی خاڵ خاڵ (.....) تێدایه، خوێنەر و وەرگر دەتوانن شێواز و مەبەست و بیرکردنەوە و لێکدانەوەی خۆشیان بۆ پڕکردنەوەی بۆشاییەکه تێدا بەکاربهێنن.

لەشوێنێکی دیکەدا دەنووسێت:

(شەممه کودی و باینجان و بامیه به خاوی

لەکاتی پێویست، سەیری وێنەیەکی ناو ئەلبۆم بکرێت). (ع ع یوسف ،٢٠٠٩، ١١٢-١١٤).

(بووه کۆتر... عەجەب!

بۆ عەجەب؟). (ع ع یوسف، ٢٠٠٩، ٩٨).

ئەم دەربڕین و گوتارانه هەموویان لەشێوەی ڕستەی تەواو نەکراو نووسراون، هەرچەنده خوێنەر دەتوانێت لەڕێگەی بەکارهێنانی وشەیەک، ئینجا ئەم وشەیه (کارێک، فەرمانێک، وەسفێک، کاردانەوەیەک و کردەوەیەک و سیفەتێک بێت) بۆشاییەکان پڕبکاتەوە.

ئەنجامی لێکۆڵینەوە

یەکەم: بۆشایی(البیاض) لەنێو دەقدا یەکێکە لەکردەکانی پەیوەندیکردن، ئەم کارە لەئەنجامی بەجێهێشتنی بۆشایی، یان فکرە و وێنە و وێناکردنیکی زهنی لەلایەن دەقنووسەوە بەشێوەیەکی مەبەستدار دروستکراوە بۆ ئەوەی خوێنەر بجوولێنێت و بەشداری پێبکات بۆ بەرهەمهێنانەوەی خودی دەقەکە، یان تەواوکردنی دەقە (نووسراو، یان گوتراوەکە). بۆشایی دەکرێت واتایەکی فکری، فەلسەفی، یان کۆمەڵایەتی لە دەوروبەرێکی دیاریکراو هەبێت، یان دروست بکات.

دووەم: بۆشایی بەرهەمی دەقێکی مەبەستدارە، هەندێک جاریش بۆشایی لەئەنجامی فرەواتایی و ڕەوانبێژی و هێزی دەربڕینی وشەکە دروست دەبێت. بۆیە ئاساییە هەندێک بۆشایی لەدەرەوەی مەبەست و خواستی دەقنووسدا دروست بێت. بۆشایی ژمارەیەک کردەی زمانی ڕادەپەڕێنن، کە هاوشێوە و لە ڕەگەزی کردە قسە دەچن، لەوانە کردە(داواکردن، پرسیار، سەرسوڕمان، ڕەتکردنەوە، فەرمان، بڕیار، جەختکردنەوە و لایەنگیری و ڕیکلام و هەواڵ و گەیاندنی زانیاری و تەئیدکردن و پاساو.. تاد).

سێیەم: هەندێک پێیان وایە بۆشایی یەکسانە بەهیچ، شوێنێکی بەتاڵ و بێکار و کردەوەیە، نەخێر لەڕووی هزر و مێشک و واتا و درککردنەوە، بۆشایی خۆی شتێکە و پڕاوپڕیشە لە شتی دیکە، کە هەندێکیان لەبنەڕەتدا شتی نەبینراوی نادیارن، تەنیا لەکاتی بەکارهێنان و کاریگەریی واتاکانیان لەدۆخی دەوروبەردا بەدیاردەکەون.

چوارەم: (عەباس عەبدوڵلا یوسف) پاشای زمانە لەنێو دەقدا، فەرمان بەزمان و پێکهاتەکانی دەدات، ئەرکیان پێدەبەخشێت و لێیان دەپێچێتەوە و خۆشی بەدەسەڵات و هێز و سامێکی زۆرەوە مامەڵەیان لەگەڵ دەکات. دەقنووس بەشێکی زۆری شێوازەکانی دەقنوسینی بەکارهێناوە، بەڵام لەهیچیان زمانی لەبیر نەکردووە، هەمیشە شێوازی خستۆتە خزمەت زمان، نەک بەپێچەوانەوە.

پێنجەم: بۆشاییەکان هەندێکیان بۆشایی بەرجەستە و فیزیکین، لە هەندێک بواریشدا بۆشاییەکان لەئەنجامی وێنە، یان وێنە لەنێو خودی وێنە دروستکراوەکان و وێنە زهنییەکانی نێو مێشک و لێکدانەوە و تێڕوانین و فکردا پەیدا بوون.. (عەباس عەبدوڵلا یوسف) لە دەقە گوتارە شیعرییەکەیدا گوتاری بەپاڵەوان کردن و دروشم و

پیرۆزکردنی بۆنەکانی لەدەقدا بەکارنەهێناوە و کاری لەسەر ئەو بوارە نەکردووە، ئەو گوتاری زمان و فکر و وێنەی نێو وێنە شیعرییەکان و درک پێکردنی دیاردەکانی لەڕووی فەلسەفی و فکرییەوە لا گرنگە، بۆیە وەرگر و خوێنەری تایبەتی دەبێت.

شەشەم: دەقنووس دەسەڵاتی بە خوێنەر داوە، دەقەکانی بۆ تەواو بکەن، ئەمەی لەدەقێکی شیعری وەکو کردەیەکی ئاشکرای (بۆشایی بەجێهێشتن و داواکردنی ڕاستەوخۆ لەخوێنەر بۆ ئەوەی دەقەکەی بۆ تەواو بکەن). گوتاری شیعر توانیویەتی هاوکارییەکی بەرچاو لەدروستکردنی پەیوەندی لەنێوان نێرەر و وەرگر دروست بکات، بەتایبەتیش لەو بوارانەی بۆشاییان تێدایە و پێویستیان بەپڕکردنەوە و تەواوکردن و دۆزینەوە و خەیاڵاندن و وێناکردنەوە و هەتا دروستکردنی واتا و وێنەش لەنێو وێنەی وشەکاندا هەیە.

سەرچاوەکان بەعەرەبی

- اومبرتو ايكو، ٢٠٠٣، التأويل بين السميائيات والتفكيكية، ترجمة سعيد بنگراد، المركز الثقافي العربي، الدار البيضاء، الطبعة الثانية.
- المصطفى عمراني، القراءة والتأويل بين اوبرتو ايكو وفوللفغانغ ايرز. (http://www.almadapaper.net/ar/news/446025
- اوستن، ١٩٩١، نظرية افعال الكلام العامة، ترجمة عبدالقادر قيتيني، افريقيا الشرق، رقم الايداع القانوني ٩٠/٩١٦، افريقيا الشرق، بيروت ، لبنان.
- جان كلود دومينجور، ١٩٩٨، المقاربة السيميولوجية، ترجمة جمال بلعربي، هذه دراسة قدمه في اطار الدورة الاولى ضمن برنامج التكوين ١٩٩٨-١٩٩٩ المقولات الاساسية للغة المرئية سبتمبر . (file:///D:/%٢٠و%٢٠و%٢٠% ٢٠%.pdf).
- حافظ محمد عباس درويش الشمري،٢٠١٣، الفكر في الشعر العربي الحديث ١٩٠٠- ١٩٥٨م، بغداد.
- د. محمد المفتاح، مجهول البيان، ١٩٩٠، دار توبقال للنشر، دار البيضاء، المغرب.
- د. محمود عكاشة، ٢٠١٤، تحليل الخطاب في ضوء نظرية احداث اللغة، دار النشر الجامعات، قاهرة.
- روبير اسكاربيت، ١٩٨٠، سوسيولوجيا الادب، ترجمة امال عرموني، طبعة ٢، بيروت ، منشورات عويدات.

- فرانک ایفرار، ٢٠٠٠، اریک تینه، رولان بارت مغامرة في مواجهة النص، ترجمة د. وائل بركات، دار الينابع، دمشق، طبعة الاولی
- فرنک شویرویجن، نظریات التلقي، ترجمة د. عبدالرحمان بوعلي. مجلة (علامات في النقد) الجزء ٢٧ مجلد ٩مارس ١٩٩٨ النادي الادبي الثقافي بجدة.
- فلوريان كولماس، ٢٠٠٠، اللغة والاقتصاد، ترجمة د. احمد عوض، عالم المعرفة ، ٢٦٣ ، نوفيمبر.
- مجموعة، ٢٠٠٨، مقالات في تحليل الخطاب، كلية الاداب والفنون والانسانيات بجامعة نبوية وحدة البحث في تحليل الخطاب.
- محمد الخطابي، ١٩٩١، لیسانیات النص مدخل الى انسجام الخطاب، المرکز الثقافي العربي، دار البيضاء، الطبعة الاولی.
- محمد بن سليمان القويفلي، البياض السردي: الاعراف ودلالات العدول، جامعة ملك السعود، السعودية، ١٤١٢ هجري
- محمد شداد الحراق، اللغة الشعرية وهوية النص، ٢٠ اكتوبر ٢٠١١، (http://www.diwanalarab.com/%D8%A7%D9%).
- والتر ج. اونج، فبراير ١٩٩٤، الشفاهية والكتابة، ترجمة حسن البنا عزالدين، كويت المجلس الوطني للثقافة والفنون والادب، سلسلة عالم المعرفة، ١٨٢.
- وين بوث، ١٩٩٤، بلاغة الفن القصصي، ترجمة احمد عردات و علي الغامدي، رياض، جامعة الملک سعود.

- **سەرچاوە بەکوردی**

- ع ع یوسف، ئۆدیسیۆس نێرە یان مێ؟، چاپخانەی ئاراس، هەولێر، چاپی یەکەم،
- غازی حەسەن، ٢٠١٧، گوتاری سیاسی دەسەڵات و ئۆپۆزسیۆن لە هەرێمی کوردستان شیکردنەوەی پراگماتیکی، نامەی ماستەر زانکۆی سۆران ٢٠١٧.

- **سەرچاوە بەئینگلیزی**

- Austin, J.L. 1962, Ho To Do Things With Words, printed in Great Britain, Oxford Universtiy Press.
- Mehan Dowed Lambert, 2015, Redading picture books with children, Charlebrdge , watertown MA, .
- Paula LaRocque,2003, The Book on Writing the Ultimate Guide to Writing Well, Marion Street Press Portland, Oregon,ISBN-0-9665176-9-5.

ملخص البحث

أين البياض في خطاب الشعر للشاعر " ع.ع. يوسف" الذي يحمل عنوان "هل أديسيوس ذكر أم أنثى؟"

يحلل هذا البحث ويوضح الفراغ بين خطاب النص الشعري (عباس عبدالله يوسف) وهو طريق أو اتجاه يستند على الخطوط البراكماتيكية وخاصة افعال الكلام، وتحليل كيفية ظهور أو خلق الفراغ (البياض) بين نص الخطاب على صورة النوع أو الشكل، أو الخيال والصورة والفكر والتصوير الذي يبين المعنى الظاهر والمخفي. وفي تحليلنا هذا إستندنا الى مجموعة من الرموز اللغوية التي لها العلاقة في خلق (البياض) المقصود و(البياض) الغير مقصود. وكل نص خطابي يتضمن تسيير فعل ما أو أكثر من الفعل ما للحصول على المقصود .الفراغ (البياض) في النص هو أحد عملية الإتصال، ويأتي هذا الفعل نتيجة لترك الفراغ.... وان الفكرة والصورة أو التصوير الخيالي من قبل كاتب النص بصورة مقصودة لتشجيع وتحريك القاريء نحو ذلك العمل وجعله يشارك في اعادة إنتاج النص ذاته، أو تكملة النص المكتوب . والفراغ من الممكن أن يكون ذات معنى فكري أو فلسفي أو إجتماعي في محيط معلوم او من خلال عمل لخلق ذاك المحيط.

Abstract

Poetic Discourse gaps of the text: “Is Adissius Male or Female?“ written by (Abbas Abdulla Yousf)

The research is about analyzing the gaps between the discourses of the poetic text of (Abbas Abdulla Yousf). This is a methodology based on the pragmatic theory, in particular the speech act, the analysis of the manner of creation of “gutter talk” in the discourse text in the manner of form and shape, or idea and image and imagination and thought, and explicit and implicit meaning. In this research, we have relied upon a group of linguistic codes that are related to the creation of gap (with purpose) and (out of purpose).

The discourse text is about carrying out an action, or more than an action for achieving a purpose. Gutter talk in the text is one of the actions of communication. The action has been created on purpose by the author of the text as a result of leaving gutter, or idea, image, and mental imagination, to move the reader and engage him/her in reproducing the text itself or completing the text (written or spoken).

The gaps could create a mental, philosophical, social meaning in a specific environment